

Kiköltözni az életbe

VIDA GÁBORRAL SZIRÁK PÉTER BESZÉLGET

Szirák Péter: Másfél órával ezelőtt nyitottad meg a 95. Ünnepi Könyvhét debreceni eseménysorozatát. Komoly, megrendítő vallomást olvastál föl a könyv, az olvasás – mondjuk így: emberi elengedhetetlenségéről. Aki nem hallotta, olvashatja majd az *Alföld* októberi számában, ahogy ennek a beszélgetésnek a szerkesztett változatát is. Jártál-e már Debrecenben, és ha esetleg valamennyire szét tudtál nézni, akkor vonz-e, vagy taszít-e ez a város?

Vida Gábor: Elég sokat jártam egy időben Debrecenben, magánéleti ügyben. Egyszer, még a kilencvenes években, kaptam egy részképzéses ösztöndíjat, csak aztán lemondtam, mert azt gondoltam, hogy ha én eljövök Romániából, soha többet nem megyek haza. Inkább nem jöttem el. Akkor annyira vonzó volt Debrecen, vagy egyáltalán Magyarország, hogy ez a kísértés fennállt.

Szirák Péter: Mint hogy ez a beszélgetés a hagyományteremtő és igen közkedvelt *A szépíró olvas* sorozat része, beszéljessünk egy kicsit az olvasmányélményeidről! A tavaly novemberi *Alföld*-ben jelent meg egy beszélgetésed Korpa Tamással, ahol volt szó arról, hogy milyen dolgokat olvastál az egyetem előtt, az egyetemen stb. Engem most az a pillanat érdekelne, hogy hogy indult meg nálad az olvasás, mi az, ami először beszippantott, ami magával ragadott? Volt-e otthon olvasnivaló, vagy te alapvetően egy önnevelő olvasó vagy?

Vida Gábor: Az első könyvet, amit olvastam, azért vettem a kezembe, mert hat éves koromban az unokatestvéremék felvettek egy indián csapatba, én lettem Unkasz. Az unokatestvérem egy évvel nagyobb volt, ő már olvasott, és kíváncsi voltam, hogy ki az az Unkasz, ezért olvastam el *Az utolsó mohikánt*. El is sírtam magamat, hogy nahát akkor én meghaltam, mert a regény végén Unkaszt ugye megölik... Utána még sokszor elolvastam az utolsó mondatot, ma is azt gondolom, hogy az egy nagyon jó könyv. Regényként is jó tehát, nem csak azért, mert az indiánokról meg rólam szól, hanem mert az Edward-kori angol próza remeke. Viszont ez nekem kikapcsolta a mesét. *Az utolsó mohikán* és a *Bőrhárisnya* után nincs meseolvasás, megszűnik az egész dolog. Azt hiszem, a járvány előtt vettem meg egy ócskapiacra *Az Ezeregyéjszaka meséit*, és elolvastam szinte az egészet, és rájöttem, hogy a meséhez is fel kell nőni. Egyébként volt könyvtárunk otthon, az apám teológiát végzett, s bár sose láttam olvasni, de én sokat olvasó ember lettem. Volt vagy 300 könyvünk, s ez akkor, a '70-es években, falusi körülmények között óriási könyvtárnak számított. Ennél több könyve csak a román tanárnőnknek volt. Egyszer megtaláltam apámnak a diákkori könyvatos jegyzetei között az egyetemes magyar egyháztörténetet, s olyan negyedikes koromban nekiálltam, de azt aztán letettem. Úgyhogy mindjárt ilyen nagy olvasmányokkal kezdtem. A nagyapám, aki súlyos alkoholista volt, szeretett volna olvasni, de nem nagyon tudott, mert részeg volt mindig, arra kért, hogy olvassak neki a *Svejk*-ből. S én olyan 8-9 éves koromban felolvastam neki a *Svejk*-et, bár nem

szerettem, mert nem értettem. Mostanában újraolvastam, és visszaemlékeztem rá, hogy én marhára unom az egészet, a nagyapám pedig könnyesre röhögi magát közben, mert ő ugye ismerte ezeket a katona-dolgokat, s egyáltalán értette, amit én nem. A szomszédban lakott egy, a háború alatt odacsöppent szlovák néni, aki sose tanult meg jól magyarul, na ő aztán mondta, hogy ó, hát ez a Hašek, ez egy nagy szlovák író volt. Mondjuk, ő az Arad környéki szlovákokra is azt mondta, hogy szlovák én vagyok, ezek tótok. Szóval Hašek nagy szlovák író volt: ismerték a szomszédban...

Szirák Péter: Azt írod az *Egy dadogás történetében*, hogy 15 éves korodban volt az életed első olvasási válsága, mely hosszúra nyúlt. Nekem is volt ilyen, amikor mintegy elakadtam. Mindent el akar az ember olvasni, és közben nem tudja, hogy igazából mit olvasson.

Vida Gábor: Hát ugye voltak az indiánkönyvek, amihez csatlakozott Jack London, meg az összes ilyen felfedező, tehát Marco Polo, aztán minden a hajózásról, az utazásról és az északnyugati vasútépítésről, no meg Jules Verne, azaz „Gyula bácsi”, és persze Fekete István és Kittenberger Kálmán, meg *A Nagy Brehm*. A baktériumokat nem kedveltem meg, sem az egysejtűeket, de a többit igen. Mondjuk a rovarokat se annyira, de azért sokat elolvastam belőle. S hát az *Interpress Magazin*, akkor azt még nálunk is be lehetett szerezni. Nem tudom, hogy jutott át a határon, de a '80-as években elég sok megvolt belőle. Szóval ezeket mind olvastam, ezekből lett egy adott információ-mennyiség, viszont nem volt tovább. El kellett olvasni a Jókait, majd Móriczot, de ezeket untam. Nem tudom, valami hiányzott a fejemben, és akkor ez így nem ment. Persze lelkiismeret-furdalásom is volt, hogy itt van a könyvtárnak a másik fele, s én nem tudok továbblépni, s hogy akkor mit is csináljak én tulajdonképpen. Ez ugyanakkor a '80-as évek közepe: a film, a videó még nem volt az olvasással versenyképes, noha Romániában is megjelentek illegálisan forgalmazott filmkazzetták, amikre egy ilyen monoton hangú néni felmondta azt, amit beszélnek. No aztán megtudtuk, hogy a Securitate másolta és terjesztette ezeket, ez az ő nagy bizniszük volt. Volt már videómagnó itt-ott Aradon, s az emberek este összegyűltek, s befizettek a filmekre.

Szirák Péter: Jack Londonhoz visszakötvé: lehetséges, hogy az ő kalandregényeinek, s általában a kalandregényeknek a cselekményalakítása, alakkezelése, elbeszélőmódja visszaköszön az írói életművében? Például az *Ahol az ő lelke* című első kiadásban 2013-ban, átdolgozva pedig 2019-ben megjelent regényedben?

Vida Gábor: Lehet, igen. Hát meg azért én egy kicsit így is éltem. Kalandosan. Kirándulni, erdőt járni, indiánozni és hegyet mászni: ezt én elég komolyan űztem. Jártam télen a hegyekbe, egyedül. Vadászni ugyan nem vadásztam, de nagyjából minden vaddal voltam olyan közelségben, hogyha puskám lett volna, akkor az nem lett volna probléma. Volt viszont fényképezőgépem, távcsövem. Voltam katona, s az alatt a másfél év alatt ott azért volt egy-két érdekes dolog. És hát igen, az utazások. Sokfelé laktam, sokfelé jártam. Afrikában nem voltam, de oda azért küldöm el a hősömet, hogy ne essen el valami első világháborús lövészárokból. Az ottani és az általában vett helyismeret

azoktól az illusztris magyar vadászíróktól [Kittenberger Kálmán, Damaszkín Arzén, Fekete István, Molnár Gábor] származik, akik nem csak meglőni tudták a vadat, hanem el is tudták azt szuggesztíven mesélni. Wass Albert például nem annyira tudta, bár a vadász-írásai a legjobbak azokból, amit írt. Mindig is foglalkoztatott tehát a kalandregény műfaja, elsősorban azért, mert a sok elmélkedés és önreflexió közben én azon vagyok, hogy történjen is már valami az emberrel. Nem igaz, hogy nem történik semmi, csak ki kell menni az utcára, a világba. Ha bent ülünk a könyvtárban, akkor néha fejünkre esik egy s más, de hát azért az élet másból is áll. Romániában például volt egy forradalom, agyonlőttek ezer embert. Vagyis történnek dolgok, s ha az ember ilyenekben nő fel, ha ilyeneket él meg, akkor könnyebb elhinni, hogy ki lehet költözni az életbe.

Szirák Péter: Az olvasás-kríziseden való túljutásban az egyetemi éveidet lehetne kiemelni, illetve egy fontos és szerencsés találkozást Doamna Vulpescuval, azzal a román francia tanárnőddel, aki nemcsak franciául tanított, és nem csak olvasmányokat jelölt meg a számodra, vagy segített hozzá, hanem tulajdonképpen valamilyen kulturális mintát is jelentett. Ez azért is hatott rám erősen, mert nekem is volt egy hellyel-közzel hasonló ismeretségem: Marius Tabacu barátommal Kolozsváron, akitől szintén valahogy ezt az atmoszférát, vagy ezt a sugallatot éreztem, hogy nagyon sokfajta dolog van a világon, és nagyon sok mindennel lehet foglalkozni, s ehhez nyitottnak kell lenni. Azt is írod a *Dadogásban*, hogy tulajdonképpen Doamna Vulpescu volt az első olyan román ember, akivel közelebbről megismerkedtél, s aki nem falusi származásúként került a városba, hanem ezt az urbanitást, meg ezt a kulturalitást önmagából sugározta.

Vida Gábor: Mi, erdélyi magyarok voltaképpen nem akarunk a románokkal foglalkozni. Annyira „Pesten” igyekszünk élni, hogy az, hogy mi van Bukarestben vagy Temesvárott, az nem akar érdekelni. Ennek a francia tanárnőnek a nagyapja az első világháború után Amerikából jött Romániába, valamilyen bányászati-kőolajipari szakember volt, megnősült, és itt ragadt. Egy bukaresti örmény nőt vett feleségül, módos családjuk volt. Aztán az ötvenes években elvették mindenüket. Így elkobozták a lakásukat is. A berendezés maradványát még láttam: ami befért a tömbházlakásba, múzeumban látsz ilyen régi bútorokat. A néni elég sok nyelvet tudott, magyarul is, s persze románul, franciául, angolul, németül. Nyelvzseni volt, sokat hozott a bukaresti nagypolgári kultúrából, nyitottságból. Jó sok külföldi rokonnal. Az asztal alatt volt a lehallgató, tudta, de őt nem érdekelte egyáltalán. Volt egy csomó Romániában tiltott könyve, pl. Cioran művei franciául. Persze én akkor nem tudtam annyira franciául, hogy azokat olvassam. És igen, azt hiszem, ő volt az első olyan román ismerősöm, aki nem ez a nacionalista rendőr, traktorista, tanár, nem tudom, kicsoda, aki mindig az idegenséget kéri számon, aki meg akar buktatni románból stb. Más szinten beszélgettünk, például Proustról, s másokról, s ebből világossá vált, hogy a román kultúrának is van ezer olyan dolga, amivel mi nem nagyon foglalkozunk, de amivel érdemes lenne, mert sokkal többet érdemel az a világ. Úgyhogy igen: a Doamna Vulpescuval való találkozás egy nagy ugrás volt. De engem először ebből az olvasási krízisemből József Attila vitt ki. Nem értettem, hogy miket hord össze róla a tankönyv, miközben éreztem, hogy ez valami nagyon más. S aztán még Szilágyi Domokos. Egy aradi antikváriumban vettem kézbe az *Emeletek avagy a láz enciklopédiája* című kicsi, vékonyka kötetét.

Beleolvastam, azonnal meg akartam venni, de nem volt pénzem, s az antikvárius azt mondta, hogy majd holnap behozod. Az egy hirtelen ugrás volt, Petőfitől és Adytól a kortárs költészetbe, amiről úgy éreztem, hogy *hallom*. Gondolom, olyan ez is, mint egyfajta zenei tehetség, hogy van, aki hallja azt a kottát, van, aki nem. Hallja azokat az akkordokat, anélkül, hogy különösebb zenei képzettsége lenne.

Szirák Péter: Többször nyilatkoztad, meg írtad is, hogy olyan a [z erdélyi] magyar irodalom, hogy abban lényegében alig van szó arról, hogy Erdély soknemzetiségű volt már mindig is, és hogy lényegében mindig is ott voltak a románok. A te könyveidben, a *Dadogás*ban is, de főleg a tavaly megjelent *Senkiháza* című regényedben viszont ott vannak. Maga a főhős, Kalagor Máté, azaz Matei Călăgaru egy bukaresti román és ugyanakkor magyar, Nyáradvidékre költöző mérnök, és jórészt az ő sorsát követi nyomon a regény. De amúgy a román irodalomban mennyire vannak benne az erdélyi magyarok? Nemrégiben olvastam Koszta Gabriella fordításában Mircea Cărtărescu kiváló *Szolenoid* című regényét, amelyben a peremnegyedek középpontba állításával egy nagyon izgalmas Bukarest-kép jön létre, ugyanakkor van benne egy olyan több éven át tartó rész is, amely egy erdélyi gyermekintézetben játszódik, de nem kerül szóba, hogy Erdélyben vannak magyarok is. S bár nekem erről messze nincs átfogó képem, de mintha a románokat szerepeltető magyar regények – például *A funtinelli boszorkány*, Bodor Ádám művei vagy a szintén Marius Tabacu által fordított Bánffy-trilógia – sem váltanak ki különösebb visszhangot román irodalmi berkekben. Te hogy látod: milyen a magyar irodalom román recepciója?

Vida Gábor: Hát, most már talán nem állunk olyan rosszul, de tulajdonképpen még mindig sehogy se. Mert Bukarestben is annyira érdekli a románokat a magyar kultúra, mint Pesten a román kultúra a magyarokat. Tehát ez kölcsönös. Ha valami Párizsban vagy Londonban fontos lesz, vagy Berlinben, akkor igen, utánanézőnk, de különben nem. Ennek megvannak az okai. Nyilván két baráti ország kulturális vezetői sokat tehetnének azért, hogy ez ne így legyen. Időről időre szándékok szintjén neki is futnak, de aztán ez ennyi marad. Van egy másik probléma, hogy mi erdélyi magyarok tudunk románul, tehát én nem olvasok magyarra fordított román könyvet, legfeljebb belenézek, hogy lássam, milyen a fordítás. No nem mintha jobban tudnám fordítani, ne érts félre, a fordítással úgy általában mindig van egy csomó probléma. Például Cărtărescu nekem is feladja a leckét, pedig azt gondolom, hogy tudok románul, de övele nekem is meg kell dolgoznom: tehát szótár, s egyáltalán, az egy nagy munka. S hát Romániában még a mai napig is van 32 kisebbség. Nyilván nem mindegyiknek van akkora irodalma, mint az erdélyi magyaroknak. Még a szászoknak se volt: nekik volt pénzüik, meg tudtak gazdálkodni, de nekik se volt olyan fontos az irodalom, mint nekünk, magyaroknak. S persze a magyar–román relációban volt ez a hihetetlen mélységes szembenállás és elutasítás. S ennek a száz-százötven, vagy nem tudom, hány évnek a nacionalista, köpködő és arrogáns politikája meghozta ezt az eredményt. De most mutattak nekem egy oldalt egy román tankönyvből, amiben én meg vagyok említve, mert románra lefordították az *Egy dadogás történetét*, és ott szerepel az, hogy Romániában élnek kisebbségi magyar írók is, és hogy van ez a könyv. Nem tudom, ez valami csoda, de lehet ebben talán mozdulni. De ahogy én a magyar

meg a román kultúrpolitikát látom, a következő ezer évben is körülbelül ilyen, hogy is mondjam, partizánmozgalmakra leszünk utalva, hogy valamiket fordítsunk, adjunk ki, beszéljünk meg. Volt egy időszak, amikor szinte nem volt ember, aki fordítson magyarról románra, most megint van három-négy nagyon jó fiatal román műfordító. Ami a románról magyarra fordítást illeti: azt fontos tudni, hogy amikor én egy román figurának leírom a hülyeségeit, amiket mond, akkor én látom a mimikáját, vagyis nem csak „hallom”, hanem „látom” is, hogy hogy mondja azt románul. Egy magyarországi ezt nem látja. S így egy húsz vagy harminc százalék elvész. Nagyon sokszor, amikor kontrollfordításokat vagy kontrollszerkesztést végeztem, tapasztaltam, hogy nem jön át a dolog, s én sem tudom, hogyan kellene csinálni. Nem egyszerű. A románban például van egy fordított szórend, és a román nyelv ugye kedveli ezeket a barokkos, hosszú, összetett, redundáns mondatszerkezeteket, s amely tagmondat a románban hátul van, a magyarban azzal kellene kezdeni. És akkor ezeknek az átcsatolásoknak a ritmusa... Szóval, ha nekem egy Cărtărescut le kellene fordítanom, meghülyülnék tőle. De ugyanez van, ha mondjuk Esterházy nyelvi bravúrijait kell románra fordítani. A nyelvi szokás, a tapasztalat nagyon sokat számít. Lövétei Lázár László lefordította Filip Floriannak a *Kisujjak* című Bukarest-regényét. A '70-es-'80-as években a bukaresti magyar sajtó a bukaresti közlekedési vállalatot BKV-nak hívta az *Előrében*. S a fordító átvette azt a betűszót, s erre mondtam, hogy figyelj, ha te leírod azt, hogy BKV, akkor az összes magyarországi Budapestre fog gondolni! Szóval sok ága-boga van ennek a dolognak.

Szirák Péter: Az Egy dadogás történetét Andrei Dosa fordította?

Vida Gábor: Nem, a Dadogást Kocsis Francisko fordította.

Szirák Péter: Az Ahol az ő lelkét fordította Andrei Dósa.

Vida Gábor: Igen.

*Szirák Péter: Felolvasok két rövid idézetet az Egy dadogás történetéből: „Anyám is nekem panaszkodik, hogy milyen nehéz az élet, mennyire boldogtalan, messze rokonai vannak, ezek itt idegenek.” [18.]; „Többnyire arra gondoltam, hogy messze, valahol a Hargita tövében rokonaim vannak, ezek itt idegenek.” [293.] A magyar ajkú olvasó azonnal felismeri, hogy ez József Attila *Levegőt!* című versének hetedik strófájára játszik rá:*

Én nem ilyennek képzeltem a rendet.
 Pedig hát engemet
 sokszor nem is tudtam, hogy miért, vertek,
 mint apró gyermeket,
 ki ugrott volna egy jó szóra nyomban.
 Én tudtam – messze anyám, rokonom van,
 ezek idegenek.

Az *Egy dadogás története*, úgy szokta mondani most a szakma, autofikció, egy önéletrajz, amelyben a valóságra való utalás nagyon hangsúlyozott. Ez a könyv beilleszkedik a 2010-es, 20-as évek fordulóján nagyon fölerősödő magyar irodalmi tendenciába, a nemzetség-, család- és ún. aparegények újabb sorozatába, Oravecz Imre *A rög gyermekeitől* és Nádas Péter *Világló részletek*jétől Bereményi Géza *Magyar Copperfieldjén* és Térey János a *Boldogh-ház, Kétmalom utcáján át a Kitelepítésig*. A te könyved leginkább az otthonról, illetve az otthon hiányáról szól. Ugye itt van egy kisjenői, Arad környéki apai ág, egy a magyar Alföld elcsatolt részéről származó család, és van egy baróti anyai ág, egy háromszéki székely család. S a fentebbi sorokban az anya úgy emlegeti a Székelyföldet, mint ami az igazi otthona volna, és a gyerek, illetve majd kamasz főhős is mindig elvágódik Barótra. Két világban, két világ között élnek, s e regénynek – akárcsak a korábbi *Ahol az ő lelkének* – van egy olyan példaértéke, hogy tulajdonképpen sehol sincs otthon az ember.

Vida Gábor: Hát amikor Ludas Matyit az anyja elküldi a libával a vásárba, onnantól kezdődik a magyar elnyomatás és az otthontalanság. Matyi ugye 21 éves koráig nem járt ki a falujából, na onnantól elkezdődik a számkivetettség. Nyilván ez az anekdota része. Én azt gondolom, hogy az erdélyi magyarok otthon *otthon* vannak. Én azt szoktam mondani, hogy nem kell megmagyaráznom, hogy miért akarok a saját falumban élni. Pesten vagy másutt meg kell magyaráznom, hogy miért jöttem ide, vagy nem tudom, máshova, de azt se kell most már annyira. Az más kérdés, van-e erőm és energiám kialakítani azt a valamit, azt a helyet, ahol azt mondhatom, hogy én otthon vagyok. Vesz az ember egy házat, ha van rá pénze, akkor ültet a kertbe fákat, az tíz év, amire kinéz valahogy. Vagy húsz. Megjavítja a tetőt és megismerkedik a szomszédokkal. Az odaköltözés lehet gyors, de a beilleszkedés ilyen lassú. Aki már elmondhatja magáról, hogy harmadik generáció óta lakik ott, ahol, az otthon lehet. Nem tudom, hányan vagyunk ilyenek. Azt hiszem, hogy a 20. század ebben is feladta a leckét. Az is kellene, hogy a család ne csak temetéseken, esküvőkön és ballagásokon gyűljön össze, hanem mondjuk úgy, ahogy Mikszáthnál vagy Krúdy-nál: időről időre benézünk hozzájuk, átmegyünk a másik faluba, a másik tanyára, ilyesmi. De ezt már nem csináljuk. Többnyire egyedül vagyunk, miközben nem jó egyedül. A csíkszeredai antropológusok leírták, hogy Erdélyben a '60-as-'70-es években esett szét a nagycsalád. Amiben három generáció lakott egy udvaron, egy utcában, egy településrészen, és úgy szegről-végről mindenki mindenkinek rokona volt. Romániában most az zajlik, hogy a család egyik része mondjuk Londonban van, a gyerekek még értenek, de már nem beszélnek románul, ott járnak iskolába, a nagyszülők pedig, akik mondjuk most 70-80 évesek, ők meg nem tudnak angolul. Ez a hihetetlen gyors folyamat elképesztő társadalmi felfordulást okoz: a keresők kint élnek Franciaországban, Portugáliában, Spanyolországban, viszont az anyagi jólétért szétesnek a családi struktúrák. S amikor az otthoniak mennek látogatóba, akkor kérdezik, hogy mit vigyenek? Valami hazai ízt? S zakuszkát kell vinni, mert az nincsen odakint. Magyarországon is van hasonló jelenség, de itt ez a modernizációs folyamat már korábban kezdődött. Például Nagy-Budapest létrejöttével, amikor a fél, de legalább a negyed ország odaköltözött. S az olyan, hogy eleinte haza-hazalátogatunk, aztán eladjuk a nagyapánk házát, s aztán már csak a temetőbe járunk.

S ha valaki háromévente költözik az egyik bérleményből a másikba, annak nem úgy van az otthonosság, mint aki ott lakik, ahol a diófája van.

Szirák Péter: Ami az elidegenített saját otthonról illeti: a beszédes című *Senkiháza* [2023] első mondata („Ama nevezetes esztendőben, amellyel történetünk fonala kezünkbe kerül, augusztus elseje éppen szombati napra esett.”) Tamási-átirat, mint tudjuk, az *Ábel a rengetegben* így kezdődik: „Abban a nevezetes ezerkilencszáz és huszadik évben, vagyis egy esztendőre rá, hogy a románok kézhez vettek minket, székelyeket, az én életemben még külön is igen nagy fordulat állott bé.” Az impériumváltás szemléletes képe nálad – némi iróniával – az elbeszélői hatáskörre helyeződik át. Ennek a regénynek a cselekménye nem a ’20-as évek legelején, hanem 1936 és 1945 között játszódik egy Namajd nevű városkában – a fiktív helynévadással csatlakozol a magyar irodalom kisváros-ábrázolásaihoz: Sárszegtől Jajdonig. Egyébként a *Kő hull apadó kútba* és a *Hollóidő* legendás szerzőjéhez, a nemrégiben elhunyt Szilágyi Istvánhoz tudtál kapcsolódni?

Vida Gábor: Jó, beszélő viszonyban voltunk Pista bácsival. S hát az ő regénynyelve fantasztikus. A *Kő hullban*, a *Hollóidőben*, de még az *Agancsbozótban* is hihetetlen, hogy milyen nyelvi anyagot mozgat. Nem kell úgymond szótárzni, mert érted, de közben *hallod*, hogy ez máshonnan jön: bőáradású, rendkívül dús nyelv.

Szirák Péter: A *Senkiháza* hangütése mintha megidézné ezt.

Vida Gábor: Amikor írtam, nem gondoltam erre, de biztosan ott van.

Szirák Péter: Az *Ahol az ő lelke* 1913 és 1923 között játszódik, s érdekes, hogy 2013-ban, ugyanabban az évben jelent meg, mint Tompa Andrea – akivel, ha jól tudom, évfolyamtársak voltatok – *Fejtől s lábtól* című regénye, amely szintén a 20. század első évtizedeinek Erdély-történetét bontakoztatja ki két orvos párhuzamos életrajza által. Mindkét könyv bizonyos értelemben szerelmi história is. Tompa Andrea regénynyelve viszont erősen archaizáló, a tiéd viszont nem annyira. Te másképp hívod életre a száz évvel ezelőtti nyelvi világot.

Vida Gábor: Nyilván, amikor az ember egy olyan korszakról ír, vagy olyan korszakba helyezi a történetét, amelyben nem élt, akkor ez valamifajta rekonstrukció. Valószínűleg nekem Krúdy és Mikszáth nyelve, vagy az ezekkel erős feszültségben lévő első világháborús sajtónyelv sokkal többet nyomott a latba, mint mondjuk Andreánál, s mivel az ő elbeszélője intim szövegeket mond, ezért nála az a fajta levelezési-társalgási nyelv, amit civilben használtak, vagy ami Kaffka Margit novelláiban felbukkan, sokkal fontosabb. Az én elbeszélőm inkább kívülről beszél.

Szirák Péter: A férfi szereplőid vagabundusok, vándorlók az *Ahol az ő lelkében* és a *Senkiházában* is, ide-oda mennek, sokszor nem is lehet tudni, hogy egészen pontosan mi járban vannak – a kémhistóriákhoz is van néha köze e két regényed cselekményének. Ezzel szemben a nők elsősorban a többnyire plátói szerelem

titokzatos ágensei. Szokták is mondani, hogy ritkaságszámba megy a kortárs irodalomban, hogy a szerelmi szenvedély az tulajdonképpen romantikus felhangokkal jelenik meg a műveidben.

Vida Gábor: Lehet, dehát a szerelem legyen romantikus. Ha nem romantikus, akkor milyen? Milyen legyen? Ennyit azért mentsünk át a múltból! A többi lehet szociológia, meg pszichológia, de az első találkozásban, az első rajongásokban azért ez még ott van.

Szirák Péter: Lassan a beszélgetésünk vége felé közeledünk, és *A szépíró olvas* sorozatnak megfelelően azt kérdezném, hogy mostanában mit olvasol? Mennyire követed a kortárs magyar és a külföldi irodalmat?

Vida Gábor: Legutóbb Proustot olvastam franciául. A tizenöt kötetből elolvastam 10-et, erre nagyon büszke vagyok. Amikor francia szakra jártam, akkor mondta egy nagyon igényes és nagyon kedves tanár néni, hogy irreális elvárni húszéves emberektől, hogy eredetiben olvassák, de hogy majd egyszer, amikor elérek egy bizonyos szintet, akkor üljek le és olvassam el, mert megéri. Igaza volt. S hát a szerelemhez még Stendhalt szeretnék franciául olvasni, mert a franciák tudnak néhány dolgot, amit mi nem. Szerkesztőként a legtöbb kortárs magyar irodalmat kéziratban olvasom, s nincs is tán olyan magyar szó, amit ne húztam volna ki legalább egyszer. De nem lehet úgyse lépést tartani. Amikor Nádasnak megjelent a *Világló részletek*je, s ültünk az Aegon-díj átadásán, amit akkor ő kapott meg, mondtam is neki, hogy hát igen, az övé 1300 oldal, az én *Dadogásom* meg 300 oldal, no de az egy ekkora család! Most Darvasinak megjelent egy 1800 oldalas regénye, a *Neandervölgyiek*. Nem tudom, hogy a Proust van-e akkora, nem számolom, mert elektronikusan olvasom. De azért én elmondtam mindenkinek, hogy 279 oldalnál hosszabb regényt ne írjatok! Ott van Solohovnak a *Csendes Donja*, na abból 300 oldalt simán ki tudtam volna húzni, nem vette volna észre senki. Pedig klasszikus és alapvetően persze jó. Ijesztő, hogy milyen hihetetlen mértékű könyvtermelés folyik. Én az életem utóbbi 40 évét jórészt azzal töltöttem, hogy olvastam, s a töredékét sem tudtam elolvasni a termésnek. Ha bemegy az ember egy könyvtárba, akkor elszomorodik, mert jó mű is annyi van, hogy ahhoz kellene még vagy tíz élet. A fércműveket gyorsan kell elolvasni, a remekműveket viszont lassan. Proust száz év múltán is maradandó, ugyan abból is lehetett volna húzni, de nem tudok annyira franciául, hogy ezt igazán megítéljem. Mindenesetre majd meglátjuk, hogy ami most szenzáció, az 10 év múlva is az lesz-e, ezért kell *újraolvasni* a műveket, ami persze rontja az újabb könyvek elolvasásának esélyét. S akkor még ott vannak a fordítások is. Mostanában újraolvastam Jack Londont angolul, mert angolul jobb, mint magyarul, s rá is jöttem, hogy annak idején Szász Imre *A vadon szavából* kihagyta azokat a részleteket, amelyek Nietzsche-re utaltak, mert az 50'-es években azok nem voltak kívánatosak. Szóval volna még mit olvasni.

Szirák Péter: S elárulod, hogy min dolgozol?

Vida Gábor: Igen, a szárazajtai vérengzésről írok. 1944. szeptember 26-án Szárazajtán, ebben a háromszéki faluban a bevonuló román martalócok 13 székely fiatalembert,

köztük nőt agyonlőttek meg lefejeztek, szóval egy nagyon csúnya mézárálást hajtottak végre. Ezeket a martalócsokat szárazajtaiak hívták be, listát állítottak össze, kiket kell agyonütni meg kivégezni. A férfiak nagy része, így a nagyapám is a fronton volt. A nagyapám ebben a faluban született, román volt, s a mi rokonságunk egy része is részt vett ebben a behívásban és a mézárálásban. Mondták is, hogy darázfészekbe nyúlok. De a családomról lévén szó, hogy nyúlhatnék bele, amikor benne ülök. Voltak tanúkihallgatások, volt bírósági tárgyalás, ítélethozatal, irdatlan mennyiségű és hozzáférhető forrásanyag van. A Gulyás testvérek is készítettek erről egy dokumentumfilmet. Én gyerekkoromban sokat voltam ezen a vidéken, részben itt nőttem fel, s az volt elterjedve, hogy erről nem szabad beszélni, de valójában mindenki erről beszélt. Mindent elmeséltek ezek a román és magyar falusiak: nacionalizmus, vallási ellentét stb., de egyvalamiről mindannyian mélyen hallgattak. Ez pedig a szerelem. Ezt fogom megírni: a szerelemről való hallgatást. A szerelemről, amiről a franciák, pl. Proust is ír, s ami veszélyes, mert olyan, mint a betegség, mert olyan állapot, amelyben nem tudjuk, hogy mi is történik az emberrel, s amiről az igen szemérmes, mondhatni: „viktoriánus” magyar irodalom – Arany és Krúdy kivételével – igen keveset beszél.

Szirák Péter: Köszönöm szépen a beszélgetést!

